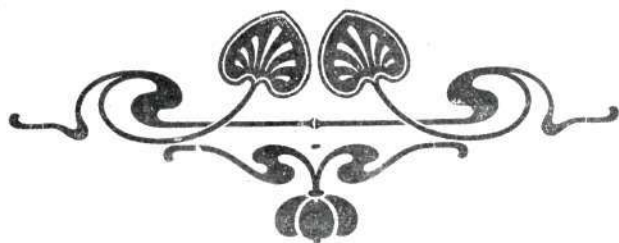

37154

JURIJ VEGA

Predaval

Fridolin Kaučič

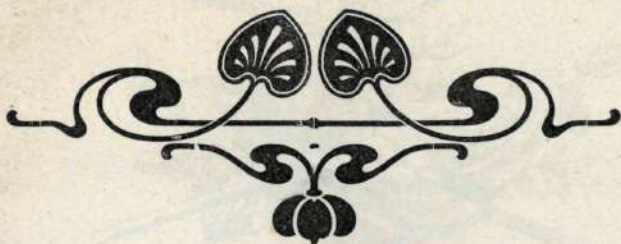
v izobraževalnem, zabavnem in podpornem
društvu „Zvezda“ na Dunaju
dne 6. marca 1904.

Čisti dobiček je namenjen Vegovemu spomeniku
v Ljubljani.

Založila posojilnica in hranilnica v Moravčah.

Tiskala tiskarna Dragotina Hribarja v Ljubljani

1904.

JURIJ VEGA

Predaval

Fridolin Kaučič

v izobraževalnem, zabavnem in podpornem
društvu „Zvezda“ na Dunaju
dne 6. marca 1904.

Čisti dobiček je namenjen Vegovemu spomeniku
v Ljubljani.

Založila posojilnica in hranilnica v Moravčah.
Tiskala tiskarna Dragotina Hribarja v Ljubljani
1904.

Negati

JURIJ VEGA.

posebnim veseljem sem se odzval prijaznemu pozivu Vašega gospoda predsednika, ki me je naprosil, naj bi Vam, vrlim „Zvezdanom“, predaval o našem slavnem rojaku Jurju Vegi, kateremu nameravamo postaviti v beli Ljubljani dostojen spomenik.

Preden Vam podam Vegov življenjepis, bodi mi dovoljena pripomnja, da ga ni najti izlahka tako majhnega, čilega in ukaželjnega naroda, kakor je narod slovenski. Najboljši dokaz te trditve je naša dična „Družba svetega Mohorja“, s kakršno se ne more ponašati noben velik, če tudi s kulturo prenasičen narod. A mali naš

JURID VEGA

Faint, illegible text in the middle section of the page.

Časopis...
v Ljubljani

0300186ff

Sequ

Tiskarna...
Ljubljana

1904

škof Konstancije. Najslavnejši pravnik 16. stoletja je bil Virnik, doma iz Polhovega gradca, ki si je, kakor je bilo takrat sploh običajno, svoje ime polatinil v Pegeja (Pegeus). Še 150 let za njim so pravniki zajemali in črpali iz njegovih neprekosnih juridičnih knjig.

V vrsto teh rojakov spada tudi naš slavn skladatelj Petelin (Gallus), čegar življenje in delovanje na glasbenem polju nam je izvrstno ocenil in opisal naš vrli glasbeni strokovnjak, amanuensis dvorne knjižnice, g. doktor Mantuani. Veleučeni in slavni dunajski škof Slatkonja, ki je igral na polju cerkvene godbe, cerkvenega petja, humanistične vede in umetnosti veliko ulogo, je bil tudi kranjski rojak. Brikcij Preprost, najboljši retorik (govornik) dunajske univerze v sredini 15. stoletja, je bil sin prostih kmetiških staršev iz celjske okolice. Trikrat je bil rektor dunajske univerze in kot tak je pozdravil prvič na Dunaj došlega cesarja Maksimiljana z ognjevitim govorom v cerkvi svetega Štefana. Znamenito za nas je tudi, da je bil Slovenec Preprost prvi rektor dunajske univerze, kateremu je podelil cesar Maksimiljan častni naslov „magnificus“. Andrej Perlah, porojen 1490 l. kmetiškim roditeljem v Svičini nad Mariborom, je bil na matematičnem polju vreden prednik Vegov. Bil je profesor dunajske univerze ter najboljši prijatelj slovečega dunajskega humanista Gundelna. Izdal je mnogo knjig astronomične in matematične vsebine. Po poklicu je bil zdravnik, doktor medicine. Aschbach ga prišteva najodličnejšim zdravnikom one dobe, dočim ga sloveči Melanchton vvršča mej najizvrstnejše matematike onega stoletja. Slavni jezikoslovec in naravoslovec žiga Popovič, ki je stvoril Nemcem besedo „Sternwarte“, je bil tudi štajerski rojak iz Arclina pri Celju.

narod ni dal učenemu svetu edino le Vege. Mnogo naših rojakov, večinoma kmetijskega rodu, ki so se, kajpada, porodili pod slamnato streho, je delovalo že začetkoma 15. stoletja, komaj 66 let po ustanovitvi dunajske univerze na obširnem učenjaškem polju. Toda to je in ostane naš stari greh, da se ne pobrigamo za te može, ki so bili kri naše krvi, vzgojeni seveda v tujem, italskem ali nemškem duhu, saj drugače to tisti davni čas ni bilo mogoče. Žalostno in značilno je za nas, da se do današnjega dne ni našel mož-strokovnjak, ki bi nam podal korenite, kritične življenjepise onih slavnih rojakov, ki bi nam ocenil njih delovanje in ki bi imel dokazati, koliko našega blaga roma po tujem svetu v tuji obleki, in dokazati, kako nesebično se je slovenski narod udeleževal tistih naporov, katerih sad je duševni in gmotni napredek — kultura! —

„Narod pa, kateri svojih slavnih mož ne časti, jih vreden ni!“ — Jaz sem se sicer trudil, da bi nekoliko razjasnil ono dobo, toda to, kar sem nabral in objavil v „Ljubljanskem Zvonu“ in v „Izvestjih muzejskega društva“ in drugod, to so le kamni in kamenčki za poznejšo zgradbo, če ne palače, pa vendar lepe, dostojne hiše. Le arhitekta nam je treba! Meni za tako delo nedostaje potrebnega časa in potrebne strokovnjaške zmožnosti in vede.

Že v 15., 16. in 17. stoletju je delovalo na dunajski univerzi 17 profesorjev slovenskega pokolenja (toliko vsaj sem jih jaz dognal). Marsikateri je zaslovel zaradi svoje genijalnosti in učenosti po vsem učenem svetu, tako n. pr. naš slavni celjski rojak Prelokar, ki se je nazival Thomas de Cilia, „Tomaž iz Celja“, in je bil vzgojitelj „zadnjega viteza“, učenega in vedi naklonjenega cesarja Maksimiljana, ter je umrl kot

po njegovi smrti, spoštljivo imenuje po vseh višjih učilnicah vsega sveta.

Jurij Vega se je rodil dné 23. marca l. 1754. v Zagorici, majhni vasi moravške župnije. Starši so mu bili Jarnej in Helena Veha in to je Jurjevo pravo ime. Njegov rojstni dom zval se je po domače „pri Vehovcu“, katero ime je ohranil do današnjega dne. Njegovi starši so bili priprosti kmetovalci, borno se živeči s trdom svojih rok.

Brata ni imel Jurij nobenega, le tri sestre: Marijo, Jerico in Apolonijo. Ker Vega ni hotel prevzeti očetovega posestva, prišla je v last sestri Mariji, ki je vzela Jakoba Peterko za moža. Sestra Jerica se je omožila v Višnjogoro, tretjo sestro pa je pozneje vzel brat k sebi na Dunaj, kjer se je omožila s topničarskim častnikom Fr. Pauerjem. Vse tri sestre so pomrle do l. 1834.

In kako je šel Vega v šolo? — Priprost kmetiški voziček, ki je bil vanj vprežen suhoreber konjiček, je stal pred Vehovčevo kočo v Zagorici. Mali Jurij se je poslavljal pri svojih bosopetih tovariših in očetovih sosedih, ki so mu na pot dajali dobre svete in mu voščili, naj postane velik gospod. Skrbna mati Lenka je položila med tem vrhu pisanorožaste skrinje okusno, še gorko pogačo ter blagoslovila sina s solzami v očeh. To je bilo vse, kar je vzel Jurij seboj v — svet iz očetovske hiše. Oče je prijel vajeti, še enkrat se je ozrl Jurij na mesto iger svojih otroških let, tesno mu je postalo pri srcu in voz je oddrdral tja proti Ljubljani z učenimi šolami. In iz mladeniča je vrasel mož poln modrosti in kreposti.

13 let star, je vstopil Jurij l. 1767 v latinske šole ljubljanske. V tamošnjih zapisnikih so ga pisali z imenom Veha. V Ljubljani se mu je godilo, kakor sto in sto slovenskim dijakom, katerim

Tako bi Vam lahko naštel še celo vrsto slavnih Slovencev tudi iz novejšje dobe, toda morda izpregovorim prihodnje leto kaj večo tem predmetu s tega mesta.

Slovenecem se vedno očita, da nimajo svoje zgodovine. Koliko je resnice na tem očitaniu, nam je znano; a koliko neznane zgodovine imamo, še ni rešena stvar. Nadejam se pa, da vendar enkrat vstanejo možje, ki častno rešijo to nalogo. In če ti možje tudi ne bodo imeli poročati o mogočnih činih slovenskih kraljev, o slavnih bitkah in podjarmljenih narodih, imeli bodo poročati, kako je moral slovenski narod odbijati neštnevilne napade krvoločnega Turčina, koliko je že s tem koristil naši državi in omikani Evropi sploh, kako zvesto in udano je nosil državna bremena, koliko slovenskih sinov je prelika kri po nešteti evropskih bojiščih za idejo avstrijske države. Narod slovenski je bil vedno udan cesarju in črno-žolt do najskrivnejšega kota v svojem srcu. Te občne opazke o kulturnem delovanju Slovencev sem Vam hotel podati, preden začnem govoriti o Vegi. Tudi Vega ni edini slovenski vojak, čegar prsi je dičil najvišji vojaški red za hrabrost, podeljen le redkokrat za najhrabrejše čine pred sovražnikom.

Naš mali, hrabri narod, iz katerega se je porodilo do novejšje dobe primeroma le jako malo število častnikov, šteje pa vendar sedem vitezov reda Marije Terezije.

Ti možje so: Seničar (Spodnjištajerec), Čehovim (Kranjec), Novak (Kranjec), dva Šerpona iz Gradiške, Jablonsky po maternem pokolenju slovenski Štajerec. (Mati mu je bila dekla, oče pa kočijaž v Radgoni) in končno Vega, ki je zaradi svojih učenih matematičnih knjig seveda najslavnejši, in čegar ime se še dandanes, 100 let

torej spisavati matematične knjige, katerih odličnost se je sploh priznavala ne le v domovini, nego po vsem svetu.

L. 1784. je postal nadporočnik in je zopet izdal matematično knjigo.

Ko je cesar Jožef ustanovil za boljšo izobrazbo topničarjev višjo topničarsko šolo, nazivano Bombardierkorps, je, kajpada, zadela Vego čast, biti imenovan profesorjem matematike v novoustanovljenem oddelku, obenem pa avanzirati do stotniške časti. To je bilo l. 1787. V tem letu je na svetlo dal delo: „Praktični navod za metanje bomb“.

Kmalu pa se je začelo za Vego bojno življenje, in ko se je začela l. 1789. turška vojna, je šel stotnik Vega, ki bi bil imel ostati v šoli, prostovoljno s slavnim generalom Laudonom pred Beligrad, kjer je tekla

turška kri,
da bi gnala mlinske kamne tri.“

Znano nam je, da se je res prelilo pri Belegradu, ki je bil takorekoč ključ v naše cesarstvo, največ krvi. Junaka Belegradu sta bila princ Eugen Savojski in stari Laudon, ki je oblegal Beligrad pod cesarjem Jožefom II. l. 1789. General Laudon je bil že v skrbeh, ker obleganje ni imelo nobenih uspehov in se mu je godilo, kakor poje narodna pesem:

Ošabni Turk se mu smeji
in Laudonu tak' govori:
„Al' prišel zajcev si lovit,
al' prišel mene si častit?“

Z grofom Koloredom, poveljnikom topničarstva, je nekega dne Laudon sam nadzoroval okope, ko se je baš od turške strani grozovito streljalo na našo stran, in glej, v okopu, kjer so

starši nimajo kaj zalagati. Obračati se je moral do dobrih ljudi.

Z izvanredno nadarjenostjo pa je obrnil nase kmalu pozornost svojih učiteljev. Učitelj matematike mu je bil duhovnik Josip pl. Maffei. Ta je bil našemu Jurju pravi oče, zakaj skrbel je za ubogega kmetskega dečka vsestransko, podpirajoč ga gmotno in navdušujoč ga za duševno izobraževanje. Posebno v svojem predmetu, v matematiki, je ta blagi učitelj odločilno vplival na vso prihodnost svojega učenca.

Vega je dovršil ljubljanski licej l. 1775. z najsijajnejšim uspehom, prvi med prvimi. Zaradi temeljnih matematičnih znanosti je dobil takoj, 21 let star, službo c. k. navigacijskega inženirja v Notranji Avstriji z letno plačo 600 gld. Toda ta posel mu ni ugajal. L. 1780. je vstopil kot prostak (Gemeiner) v drugi topničarski polk.

Potegnil jo je k vojakom, kakor sam pravi, „iz odločnega veselja do tega stanu“. — In prav je storil; pri vojakih šele mu je bila dana prilika, uporabiti svojo genijalnost in svojo matematično nadarjenost. V tem času je tudi samovlastno svoje ime izpremenil v — Vega.

Ta korak je bil za Vego največje važnosti, kajti lotil se je dela, zanj kakor nalašč ustvarjenega; z njim se začena njegova nevenljiva slava, ki si jo je pridobival ne le kot vojak, temveč tudi kot učenjak. Že po enoletni službi je bil imenovan podlajtnantom v okrožju dunajske garnizije. Tak avanzmá je bil tedaj pravi čudež in do tega ga je privedla seveda le njegova genijalnost. Kmalu so Vegi podelili službo učitelja matematike v topničarski šoli, kjer je opravljal to učiteljsko službo z največjo gorečnostjo in je precej spoznal pomankljivosti takratnih vojaških šol, posebno gledé na učna sredstva. Začel je

lesja (Räderwerk), o kateri se je do takrat mislilo, da je nemogoča reč. L. 1792. je izdal „Matematičnih predavanj“ I. del v drugem, predelanem in popravljenem natisu. Meseca oktobra istega leta je prišel za kratek čas nazaj na Dunaj, kjer je bil povišan za majorja bombardirske čete.

Kmalu potem je marširal major Vega zopet v boj in sicer proti Francozom na reko Ren. Tukaj ob Renu je dovršil vkljub vojnim viharjem veliko množico duševnih proizvodov, in za Vego so prišli vroči dnevi.

Meseca vinotoka l. 1793. so Avstrijci oblegali utrdbe okoli Weissenburga in Lauterburga. Ponudil se je prostovoljno, da hoče ustrahovati utrjeno mesto Lauterburg. Kako se je tega dela lotil, nam natanko pripoveduje izpričevalo, v katerem je zabeležen njegov slavni čin. Vzel je dve diviziji, ki sta imeli braniti oblegovalni tren, in ju je postavil blizu Lauterburga; potem je jezdil čisto sam proti mestu do vzdignjenega mostu. Tam je z odločnimi besedami terjal, naj se mesto uda in most odpre. To se je zares zgodilo. V Lautenburgu je potem preprečil vse nereda, ki so ob takih prilikah navadni. To pa je dosegel s tem, da je v obsedenem mestu 14 ur neprestano z mečem v roki sam vodil patrole ter izmed različnih vojaških branš, ki so silile v mesto, namah zapodil ven, kar ni imelo pravice biti notri.

Dne 10. novembra istega leta lotili so se naši razupite trdnjave Fort St. Louis, ki je stala sredi Rena na otoku. Major Vega je bil kot edini prisotni štabni častnik artilerije poveljnik posednemu topništvu. Stal je v službi brez počitka podnevi in ponoči. Francozje so se hrabro branili. Avstrijcem se je godilo kakor pred tremi leti pred Belimgradom; nikjer niso dosegli nobenega uspeha.

turške bombe pogostoma padale, je našel nekega stotnika, ki je mirno sedé računal, ne brigajoč se za smrtonosne krogelje, ki so trosile smrt naokoli. In Koloredo je takoj imenoval tistega računarja — Vega, dasi je bil šele stotnik, za poveljnika baterije možnarjev. In glej, česar niso dosegli niti Kolovrat niti drugi višji topničarji, to se je posrečilo našemu Jurju v teku dveh dni. Vega je po svojih računih preosnoval basanje možnarjev in tudi pomnožil mero smodnika. 7. oktobra, ko se je začelo daniti, je začel Vega po svojej metodi metati v Beligrad bombe, ki ga prej niso niti dosegle, s takim sijajnim uspehom, da je sovražno topničarstvo že 7. oktobra popoludne utihnilo in 8. oktobra se je trdnjava Avstrijcem podala.

In tako je pravzaprav naš Jurij povzročil kar pravi narodna pesem :

„Cesarske puške pokajo,
se turške gospe jokajo,
cesarski bombe mečejo,
se Turki 'z grada vlečejo“. —

Odsedaj je prebil Vega z malimi prenehljaji blizu 10 let na bojišču.

Iz zavisti nad slavnimi zmagami Avstrijcev je začel Friderik Viljem II. zbirati vojsko v pruski Šleziji. Naši polki, z njimi tudi stotnik Vega, so morali hiteti od ene meje do druge, braniti Moravsko sovražnega navala. Tukaj je prebil Vega blizu dve leti.

V burnih bojnih časih pač ni misliti, da bi mogel vojak pečati se s knjigami. Toda naš korenjak Vega je dokazal nasprotno. Ves vnet za vednost je porabil vsak prost trenutek za duševno delo in tako je spisal, rekel bi, pod milim nebom dodatek III. delu „Matematičnih predavanj“. Izdelujoč ta dodatek je izumil teorijo ko-

ROJSTNA HIŠA JURJA VEGE V ZAGORICI PRI MORAVČAH.

mirja, kateremu je sledila nepričakovana kapitulacija. Tako je Vega izvršil kar je obljubil svojemu generalu!

Meseca grudna istega leta je Vega junaško branil okope ob levem renskem bregu pri Manheimu. Francozi so tako silno pritiskali, da so se morali Avstrijci umakniti. Vega je z veliko spretnostjo in nenavadno drznostjo spravil naše topove čez zamrzli Ren na desno stran, in sicer jih je pripeljal na čolnih, ki jih je z velikansko težavo izkopal iz leda.

Prihodnje leto je naročil Vegi vojskovodja feldmaršal vojvoda Albreht Saksonsko-Tešenski, naj preskrbi nove topove. Z vso energijo se je lotil Vega tega dela. Po lastnem načrtu je vлил spomladi l. 1795. dva topova s konično izvrtanim dnom. Ta iznajdba se je Vegi vrlo posrečila. Ko so topova poizkušali, se je pokazalo, da mečeta dvakrat tako daleč kakor dotedanji možnarji. Pri obleganju Manheima, ki so ga Francozi zopet dobili v roke, je Vega s svojima topovoma tako uspešno metal bombe v mesto, da se je 24. kimovca udalo cesarskim četam. Te Vegove haubice je avstrijska vojna uprava šele 35 let po Vegovi smrti splošno vpeljala v avstrijski armadi.

L. 1796. je branil Vega Mongucijo pred Francozi. Odlikoval se je pri reki Sieg, čez katero so Avstrijci z njegovo pomočjo pregnali Francoze; v bitki pri Dietru pa je pognal sovražnika čez reko Lahn in ga tako spretno odganjal, da so mogli Avstrijci brez izgube prekorčiti imenovano reko. Po teh neuspehih so odšli Francozi od Mongucije.

Začetkom l. 1797. je Vega tako vztrajno podpiral pred Kehlom s svojimi topničarji ostale oddelke, da so si ga Avstrijci osvojili. Še isto leto je Vega branil Mongucijo kot poveljnik vsega

Vega se je moral ravnati seveda po strogih ukazih in navodilih predpostavljenega generala Lauerja. 12. novembra se je majorju Vegi pri obedu vpričo vseh gostov očitalo, da bode le on kriv, ako bo moralo prenehati obleganje.

To so bile grenke besede za moža, ki je itak storil več kakor svojo dolžnost, prebivši več skrbi, več muk od vsacega tovariša! Ali če so bile tudi nezaslužene, ni se jih ustrašil. Vega je skočil od mize in dejal, da si upa v 24 urah polastiti se trdnjave, ako se mu ni treba držati do sedanje šablone in ako sme z artilerijo razpolagati po svoji volji.

Nato mu je general Lauer, ki je izprevidel, da po svoji stari šabloni ne doseže ničesar, dal proste roke in mu javno zagotovil, da ga hoče cesarju predlagati za vitežki red Marije Terezije, ako to izvrši.

31
Major Vega je vzel nato od streljajočih baterij tri desetfuntne haubice, poiskal na desnem krilu paralel ugoden prostor, ukazal vse potrebno, da se pripravi streljivo, izposodil si od ženijskega oddelka nekaj delavcev, dal zvečer v temi izkopati sedeže za topove ter pomagal sam, dasi v veliki nevarnosti, prepeljavati municijske vozove in postaviti topove za silo na lesene podlage. Tri četrt ure pred polnočjo je začel iz majhne baterije streljati, in dvanajst ur so neprenehoma frčale granate v mesto. Zavaljo velike daljave nabijal je topove dosti močnejše in streljal je pod privzdignjenim kotom 15—16 stopinj, torej mnogo višje, kakor je bila do takrat navada. Ukazal je tudi ostalim baterijam, nadlegujočim trdnjavo na drugi strani, naj primejo nižje doli ležeče mesto. Tako je spravil mesto v navskrižen ogenj. Drugo jutro je na več krajih gorelo, pol mesta je bilo razdrtega. Opoldne 13. je posadka prosila pre-

njimi pridobil ime znamenitega učenjaka. Ne bom posamezno našteval njegovih znanstvenih del o računstvu, nego le v obče omenil, da so njegove knjige pisane tako jasno, da služijo še dandanes, 100 let po njegovi smrti, v višjih učilnicah. Med njegovimi mnogimi logaritmovniki je doživel tako imenovani mali logaritmovnik do današnjega dne že 80 izdaj in je preveden v vse evropske jezike ter je še danes neprekošeno delo, ki se rabi po šolah vsega sveta.

Da so tako junaškega in tako učenega moža, kakršen je bil Vega, doletele razne časti in mnogoteri odlikovanja, je umevno. V zadoščenje mu je bilo, da se je od najnižje stopnje prostaka povzpел pri vojakih do polkovniške časti. Njegovo hrabrost pa so poplačali še drugače. Že l. 1793., ko je bil Vega prisilil trdnjavo St. Louis, da se je udala, je predlagala višja vojaška oblast, naj se Vega odlikuje z viteškim križem reda Marije Terezije. Ta predlog je bil sicer enoglasno sprejet, toda zaradi nepoštenih intrig njegovih nasprotnikov ga ni dobil tedaj, ampak šele l. 1795., ko je prišlo po Vegovem prizadevanju mesto Mannheim Avstrijcem v roke. L. 1800. dné 22. srpana pa je cesar Franc I. povzdignil Vego v baronski stan, za plačilo njegovim zaslugam ki si jih je pridobil v dvajsetletnem vojaškem službovanju s svojo modrostjo, izvanredno hrabrostjo in sploh z vzornim svojim vedenjem.

Vegove zasluge na znanstvenem polju pa so pripoznale različne učene družbe s tem, da so ga imenovali za svojega člana in sicer akademije učenjakov v Pragi, Göttingu, Erfurtu, Monguciji in celo v Londonu.

Tako so častila našega Vega tuja društva. Za temi niso mogli naposled zaostati tudi njegovi ožji rojaki. Eno leto pred njegovo tragično

topništva. V tem pa so sklenili kampoformijski mir, in Vega je vodil cesarsko topništvo iz nemških pokrajin v Avstrijo.

Pridsedši domov, so ga namestili za drugega stalnega oficirja pri oblegovalni armadi na Nemškem. Vendar se poslej ni več vdeleževal bojev. L. 1802. so ga imenovali za podpolkovnika v četrtem topniškem polku.

Spremljali smo Vego iz Zagorice v Ljubljano iz Ljubljane v topniško šolo na Dunaj. Občudovali smo njegovo hrabrost pred Belimgradom in ga v duhu spremili na Nemško, kjer je dovršil toliko hrabrih činov, in slišali, da je dosegel dostojanstvo podpolkovnika. Gotovo pričakujete, da bi še nadalje čuli o Vegovih junaških delih. Brez dvoma bi si bil Vega nabral še novih lovorik na bojnem polju, da ga ni v najboljših moških letih dohitela nepričakovana smrt. 26. septembra l. 1802. so ga našli mrtvega v reki Donavi pri Nussdorfu, s tenko vrstico privezanega na neki kol.

Vega je bil žrtev roke ostudnega morilca, za katerega ime so izvedeli šele čez trideset let. Bil je neki mlinar, ki ga je ubil, oropal in truplo zagnal v Donavo.

Milo se stori človeku, ko čuje o tako nesrečnem koncu Vege. On, ki se ni strašil sovražnih krogel, ki je tolikokrat gledal neustrašeno smrti v obraz, je moral postati žrtev zavratanemu napadalcu. Koliko bi bil lahko koristil šele 48 let stari podpolkovnik baron Vega! — V Vegi je res posebljena žalostna usoda našega naroda.

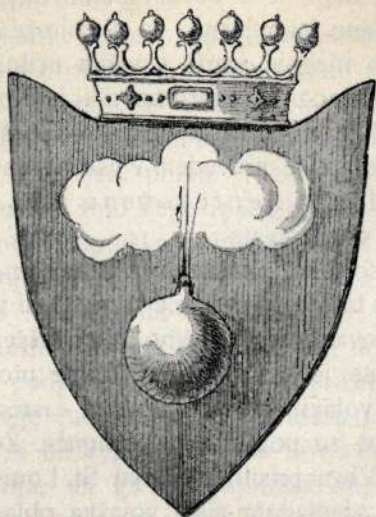
Dosedaj smo spoznavali Vego kot odličnega slovenskega junaka. Toda Vega ni umel le spretno sukati bridke sablje in krotiti s svojimi topovi sovražnikov, njegova roka je spretno vodila tudi pero. Napisal je lepo število knjig in si z

l. 1862. objavil v „Jahresbericht der Laibacher Unterrealschule“ navdušeno pisan Vegov životopis, ki je povročil vsaj to, da se je l. 1865. obhajala v Moravčah velika narodna slavnost Vegi v spomin. To je pa tudi vse. Pozneje je vse zaspalo in trdo spalo 20 let. L. 1882. sem objavil v celovškem „Kresu“ kratko nolico o Vegi, in izrekel željo, da bi se naj vendar enkrat našel mož, ki bi nam podal korenit Vegov življenjepis. Ta kratka beležka je povzročila, da se je res našel vrl mož in ta je velezaslužni profesor Franc Hauptmann, ki je obelodanil v „Spomenici Matice Slovenske“ l. 1883. Vegov životopis. Pozneje sem jaz začel nabirati gradivo za Vegov obširen životopis. Tudi vojni arhiv mi je bil na razpolago. Objavil sem ta životopis l. 1886. v „Organ der mil. w. Vereine“ v nemškem jeziku. Toda niti ta dva životopisa nista povzročila, da bi se vzdramila domovina.

L. 1891. pa je objavil Jakob Bédenek dobro spisani roman: „Od pluga do krone“, ki pa, žal, ni prodril v širše kroge. V tem romanu je opisano Vegovo življenje in Vegova usoda.

Na tisoče naših dijakov — med te spadam tudi jaz — se je izšolalo in učilo iz Vegovih knjig, — ne da bi bili vedeli, da jih je spisal Slovenec-Vega. Noben učitelj ni zinil besede o Vegi, najbrže tudi sam ni vedel ničesar o njem, tujci pa so si prizadevali, da bi se izbrisal popolnoma spomin na Vegovo slovensko pokolenje in proglasili so našega slovenskega rojaka pokrivem za — Španca. Večina njegovih častilcev ga je imela namreč za Španca, toda ob 100 letnici Vegove smrti je profesor Hauptmann na podlage moravških avtentičnih matrik jasno in glasno še enkrat vsemu svetu dokazal to, o čemer Slovenci niso nikdar dvomili, da je Jurij baron Vega naše gore list.

smrtjo, dné 26. novembra l. 1801. so ga namreč sprejeli brezplačno kranjski stanovi za sočlana.

VEGOV GRB.

Svojo ljubezen do ožje domovine je pokazal Vega s tem, da je posvetil II. del svojih matematičnih predavanj kranjskim deželnim stanovom in v priloženem pismu naravnost izrekel: „Vedno se spominjam svoje domovine in dobrot, katere sem prejel po nauku in vzgoji“. Posebno še omenja, da je kot reven dijak dobival brezplačno hrano v neki zasebni hiši. Pač lep vzgled ponižnosti in hvaležnosti!

Sedaj se pa vprašamo, kaj pa je domovina storila, da bi po Vegovi smrti počastila enega svojih najodličnejših sinov? Bore malo, ali skoraj da nič. Leta 1838. je bil objavljen v „Izvestih kranjskega muzejskega društva“ Vegov življenjepis, katerem so tudi pridejena Vegova izpričevala njegovih činov.

Moj nekdanji veleučeni, toda, žal, v Slovencih pozabljeni profesor Miha Peternel je od

ki je v nekem na mojo adresu naslovljenem, v ljubljanskem dnevniku objavljenem pismu norce bril iz te ideje in se končno izrazil, „da Vega čaka lahko še par sto let na spomenik!“ — Pa, hvala Bogu, njegova zlobna želja ne bo obveljala! Bival sem lansko leto že tu na Dunaju, ko mi pride

MARTIN BIZJAK: JURIJ VEGA.

slučajno v kavarni „zur goldenen Kugel“ pod roke tista številka „Slovenca“, v kateri je vrli gospod moravški kaplan M. Škerjanec vabil na veselico, prirejeno v spomin Vegove stoletnice v lepi slogi z nadučiteljem Tomanom in trgovcem Učakarjem in s sodelovanjem moravškega, na počitnicah bivajočega dijaštva. Prebravši tisto vabilo, mi je šinila misel v glavo: sedaj bo prilika in ugoden čas, da zopet sprožim idejo o Vegovem

V Ljubljani je nazivana ulica, ki vodi mimo realke, Vegova ulica, tudi na Dunaju se neka ulica v Oberdöblingu imenuje po našem Vegi. Kraj, kjer je bil Vega na Dunaju pokopan, še ni dognan; mogoče pa je, da na pokopališču v Oberdöblingu. Dunajski magistrat, ki se sploh jako zanima za Vego, mi je obljubil, da bode to stvar zasledoval in se potrudil dognati Vegovo počivališče.

Vega je bil oženjen ter je zapustil l. 1796. na Dunaju rojenega sina Frana, ki se je kot poročnik generalnega štaba 24. novembra 1817. sam usmrtil.

Vega je bil v vsakem oziru velik mož, kot vojak hladnokrven, pogumen in smel, je združeval v sebi veliko svetovno izobrazbo s priprostostjo, odkritosrčnostjo in ponižno skromnostjo. Pod njegovo vojaško suknjo je bilo junaško, gorko čuteče srce. Ker je bil plemenit značaj, se ni sramoval svojega kmetijskega rodu, niti svojega malega naroda ter je pripovedoval večkrat in rad, da so bili njegovi starši in sorodniki ubožni kranjski kmetovalci.

Končno še par besedi o bodočem Vegovem spomeniku. Počenši od 1886. leta, ko sem objavil Vegov življenjepis v „O. d. m. w. V.“, sem se trudil, navdušiti rojake v domovini za idejo, da bi se naj postavil Vegi v Ljubljani dostojen spomenik. Večkrat sem v dobi šestnajstih let od (1886—1903) drezal po časnikih rojake; toda nesrečna nesloga in vedni domači prepiri niso dopustili, da bi se rojaki navdušili za to idejo. Dà, večina veljakov, do katerih sem se obrnil v tej zadevi, mi niti odgovorila ni. In l. 1898., ko sem objavil iz Jaroslave odprto pismo, naslovljeno v zadevi Vegovega spomenika na slovensko razumništvo, našel se je celó čuden možakar, patrijot,

Posebno hvaležni moramo biti vojnemu ministru, ki je naši stvari jako naklonjen, tudi visokemu plemstvu (v četrtem izkazu prispevkov najdeš 5 knezov), avstrijskemu častništvu, častniškim zborom, ki prav marljivo pošiljajo darove za Vegov spomenik, tako da imamo nado, da se dvigne kmalu v Ljubljani krasen spomenik, ki bo še poznim rodovom in tujcem pričal o zaslugah našega genija in s tem tudi povelečeval ves slovenski narod.

Sedaj mi je pa še nekaj na srcu. 23. marca letošnjega leta je preteklo 150 let, odkar se je porodil Vega. Na Dunaju živi mnogo, mnogo Slovencev, počenši od dvornega svetnika, pa doli do poštenega, priprostega delavca, in jaz, Vas, slavna gospoda, vprašam, bi li ne bilo mogoče, da bi si podala vsa dunajska slovenska društva brez izjeme v bratski slogi roke v plemenitem namenu, prirediti sijajno slavnost prilikom 150 letnice Vegovega rojstva v prid Vegovemu spomeniku? — Vaše pritrjevanje mi dokazuje, da se z mojim predlogom strinjate. Predsednikom tega odbora predlagam v prid in čast dunajskih Slovencev že mnogo let uspešno delavnega gospoda predsednika „Zvezde“ — Jakoba Pukla. Dal Bog mnogo uspeha!

Slava slovenskemu junaku Jurju Vegi!

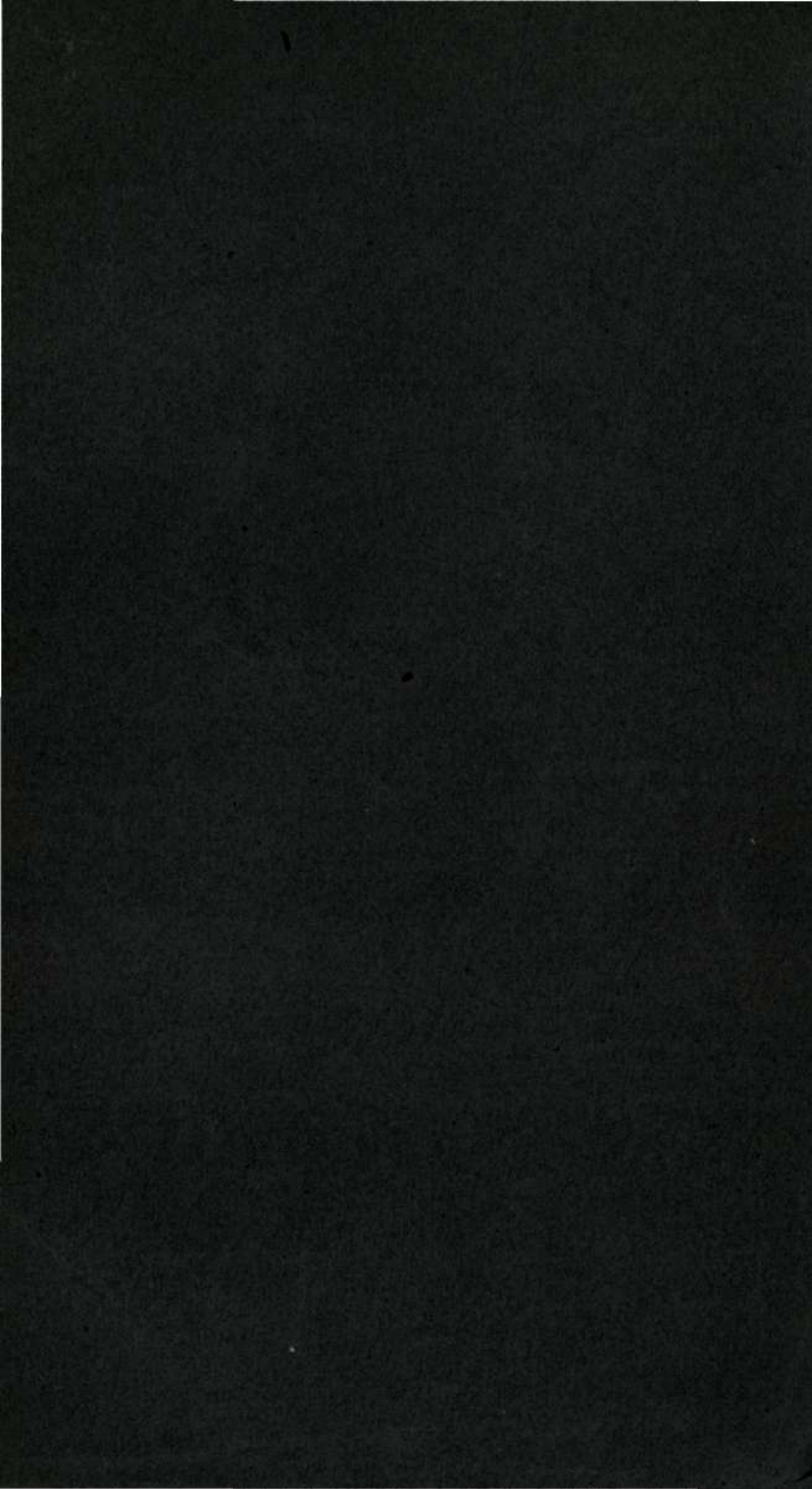

spomeniku! Skromna domača veselica v Moravčah je posebno v moralnem oziru vrlo dobro uspela, in začela sva si z g. kaplanom dopisovati. Osnoval se je pripravljalni odbor v Moravčah, kateremu je načeloval in še načeluje g. dekan Bizjan in čegar člani so bili in so še gospodje: kaplan M. Škerjanec, nadučitelj Toman, trgovec Učakar, vsi iz Moravč, ljubljanski župan Iv. Hribar, profesorja M. Pirnat in Fr. Hauptmann, major Bezeljak in moja malenkost. Obrnil sem se pismeno do nekaterih naklonjenih mi vojaških dostojanstvenikov in do vseh tovarišev Slovencev v armadi in glej, precejšnje število teh mož se je mojemu pozivu odzvalo in začelo pošiljati darove za Vegov spomenik v Moravče. Prva dva, ki sta se mojemu povabilu odzvala, sta gospoda na Dunaju bivajoči F. M. L. Kinnart, moj nekdanji polkovnik, ko sem služil pri spodnještajerskem 47. polku, in stotnik Martin Žunković, zato tudi ta dva javno imenujem.

V osebi svojega prijatelja, blagorodnega gospoda majorja Bezeljaka sem našel trdno oporo; peljal se je v Ljubljano in v Moravče ter dognal, da se je sestavil pod predsestvom trudoljubivega g. polkovnika pl. Lukanca v Ljubljani velik centralen odbor, katerega člani so veljavni možje obeh slovenskih strank in obeh narodnosti na Kranjskem, plemenitaši in častniki. Tako je moja goreča želja vendar enkrat postala kri in meso.

Opomniti moram še, da se je g. major Bezeljaku in meni tudi pridružil g. veleučeni topničarski podpolkovnik, kranjski nam rojak Tomše, ki nam preskrbi za vlivanje spomenika potrebne topove.

Zanimanje za Vegov spomenik je doslej v vseh slojih v domovini in izven prav veliko. Nabralo se je v kratkem času že več tisoč kron.

008155 2042300

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000436962

